

UDC 378.147: 629.5.072.8(043.3)
DOI: 10.34671/SCH.SVB.2019.0304.0007

КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

© 2019

ResearcherID: X-5301-2019

ORCID: 0000-0002-5283-3368

Даниленко Олександр Борисович, кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри навігації і управління судном

*Дунайський інститут Національного університету «Одеська морська академія»
(68601 Україна, Одеська область, Ізмаїл, вулиця Фанагорійська, 9, e-mail: obdan@i.ua)*

Анотація. У статті представлено обґрунтування авторської концепції формування готовності майбутніх судноводів до професійної діяльності, що покликана забезпечити удосконалення неперервної професійної підготовки фахівців з навігації та управління морськими суднами. В основу концепції покладено положення про те, що необхідність поліпшення якості й ефективності неперервної професійної підготовки майбутніх судноводів у вищих морських навчальних закладах зумовлена низкою чинників. Серед них роль водного транспорту в умовах світової глобалізації, зростання вимог до безпеки судноплавства та міжнародного ринку праці, а також вимоги міжнародних нормативно-правових документів, що регулюють процеси професійної підготовки моряків. З'ясовано, що готовність майбутніх судноводів до професійної діяльності – це властивість особистості фахівця, що охоплює професійні мотиви, ціннісні орієнтації, сукупність загальних і спеціальних знань, професійно-важливі властивості, розуміння, уміння і навички у сфері навігації і управління морськими суднами, які в інтеграції забезпечують прагнення і здатність судноводя до виконання професійної діяльності та подальший професійний розвиток. Провідна ідея щодо ефективного формування готовності майбутніх судноводів до професійної діяльності ґрунтується на визначенні і доведених положеннях педагогічної і психологічної науки, закономірностях і принципах розвитку особистості майбутнього фахівця, які взаємопов'язані між собою і структуруються на методологічному, теоретичному і технологічному рівнях. З'ясовано, що формування готовності майбутніх судноводів до професійної діяльності доцільно реалізувати поетапно, з урахуванням рівня і змісту освіти, особливостей індивідуально-психологічного і професійного розвитку курсантів (студентів), рівнів та особливостей їхньої практичної підготовки на різних курсах навчання, а також особливостей освітнього процесу у вищих морських навчальних закладах. Визначено, що формування готовності майбутніх судноводів до професійної діяльності може відбуватися впродовж чотирьох етапів: першого (початкового), другого (поглибленої підготовки), третього (інтеграції теоретичної і практичної підготовки) та четвертого (етапу професійного становлення).

Ключові слова: концепція, майбутні судноводії, морські заклади вищої освіти, фахівці морської галузі, компетентнісний підхід, готовність до професійної діяльності, навігація і управління морськими суднами.

CONCEPT OF FORMATION OF READINESS OF FUTURE NAVIGATORS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY

© 2019

Danilenko Alexander Borisovich, Candidate of Pedagogical Sciences,
Head of the Department of Navigation and Control of the Ship

*Danube Institute of «Odessa Maritime Academy» National University
(68601 Ukraine, Odessa region, Izmail, street Fanagoria, 9, e-mail: obdan@i.ua)*

Abstract. In the article the substantiations of the author's concept of the formation of readiness of the future navigators to professional activity which is urged to provide the improvement of continuous professional training of specialists on navigation and handling of sea vessels are presented. The concept is based on the idea that the need to improve the quality and the efficiency of continuous professional training of future navigators in higher maritime education institutions is caused by a number of factors. These include the role of water transport in the context of globalization, the growing demands on maritime safety and the international labour market, and the requirements of international regulations on the training of seafarers. It has been found out that the readiness of future navigators for professional activity is a property of a specialist's personality, which covers professional motives, value orientations, a set of general and special knowledge, professionally important properties, understanding, abilities and skills in the sphere of navigation and management of sea vessels, which in integration provide aspiration and ability of a navigator to perform professional activity, and further professional development. The leading idea on the effective formation of readiness of the future navigators to professional activity is based on the recognized and proved positions of pedagogical and psychological science, regularities and principles of personal development of the future specialist which are interconnected and structured on methodological, theoretical and technological levels. It is found out that the formation of readiness of future navigators for professional activity is reasonable to realize step-by-step, taking into account the level and the content of education, peculiarities of individual-psychological and professional development of cadets (students), levels and peculiarities of their practical training at different courses of study, as well as peculiarities of the educational process in higher maritime educational institutions. It was found out that the formation of the readiness of future navigators for professional activity can take place within four stages: the first (initial), second (advanced training), third (integration of theoretical and practical training) and fourth (stage of professional development).

Keywords: concept, future navigators, maritime institutions of higher education, specialists in the maritime industry, competence approach, professional readiness, navigation and ship handling and maneuvering.

КОНЦЕПЦИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ СУДОВОДИТЕЛЕЙ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

© 2019

Даниленко Александр Борисович, кандидат педагогических наук,
заведующий кафедрой навигации и управления судном

*Дунайский институт Национального университета «Одесская морская академия»
(68601 Украина, Одесская область, Измаил, улица Фанагорийская, e-mail: obdan@i.ua)*

Аннотация. В статье представлено обоснование авторской концепции формирования готовности будущих судоводителей к профессиональной деятельности, которая призвана обеспечить усовершенствование процесса непрерывной профессиональной подготовки специалистов по навигации и управлению морскими судами. В основу

концепції положено утвердження о том, что необходимость улучшения качества и эффективности непрерывной профессиональной подготовки будущих судоводителей в высших морских учебных заведениях обусловлена рядом факторов. Среди них роль водного транспорта в условиях мировой глобализации, рост требований к безопасности судоходства и международного рынка труда, а также требования международных нормативно-правовых документов, регулирующих процессы профессиональной подготовки моряков. Выяснено, что готовность будущих судоводителей к профессиональной деятельности – это свойство личности специалиста, охватывает профессиональные мотивы, ценностные ориентации, совокупность общих и специальных знаний, профессионально-важные качества, понимание, умения и навыки в сфере навигации и управления морскими судами, которые в интеграции обеспечивают стремление и способность судоводителя к выполнению профессиональной деятельности и дальнейшее профессиональное развитие. Основная идея по эффективному формированию готовности будущих судоводителей к профессиональной деятельности основывается на признанных и доказанных положениях педагогической и психологической науки, закономерностях и принципах развития личности будущего специалиста, которые взаимосвязаны между собой и структурируются на методологическом, теоретическом и технологическом уровнях. Установлено, что формирование готовности будущих судоводителей к профессиональной деятельности целесообразно реализовывать поэтапно, с учетом уровня и содержания образования, особенностей индивидуально-психологического и профессионального развития курсантов (студентов), уровней и особенностей их практической подготовки на разных курсах обучения, а также особенностей образовательного процесса в высших морских учебных заведениях. Определено, что формирование готовности будущих судоводителей к профессиональной деятельности может происходить в течение четырех этапов: первого (начального), второго (углубленной подготовки), третьего (интеграции теоретической и практической подготовки) и четвертого (этапа профессионального становления).

Ключевые слова: концепция, будущие судоводители, морские высшие учебные заведения, специалисты морской отрасли, компетентностный подход, готовность к профессиональной деятельности, навигация и управление морскими судами.

А) ВВЕДЕННЯ

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Працевлаштування у вітчизняних і зарубіжних судноплавних компаніях осіб командного складу екіпажу суден, серед яких майбутні судоводії, які пройшли підготовку за спеціалізацією «Навігація і управління морськими суднами», є не лише престижним, але й економічно вигідним для України. Набути під час навчання професійна компетентність забезпечує їм можливість керувати будь-якими сучасними суднами. Водночас, міжнародні нормативно-правові документи (Міжнародна конвенція про підготовку, дипломування моряків і несення вахти [1], «Конвенція Міжнародної організації праці 2006 року про працю в морському судноплаванні» [2]) вимагають, щоб заклади освіти та судноплавні компанії здійснювали контроль за стандартами підготовки членів екіпажів суден, контролювали та аналізували якість засвоєння ними знань і навичок, забезпечували організацію курсів перепідготовки і підвищення кваліфікації тощо. Разом з тим, традиційна система підготовки майбутніх судоводіїв до професійної діяльності потребує суттєвого оновлення, оскільки у зв'язку з появою нових викликів, вимог і загроз у сфері судноплавства в сучасних умовах потребують ретельного аналізу результати навчання – знання, уміння, навички, способи мислення, ціннісні орієнтації, професійно-важливі властивості фахівців з навігації й управління суднами, які вони спроможні продемонструвати після завершення навчання у вищих морських навчальних закладах (далі – ВМНЗ).

З огляду на це, потребує обґрунтування авторська концепція формування готовності майбутніх судоводіїв до професійної діяльності, що покликана забезпечити удосконалення неперервної професійної підготовки фахівців з навігації та управління морськими суднами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких розглядалися аспекти цієї проблеми і на яких ґрунтується авторська думка; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема підготовки майбутніх фахівців водного та морського транспорту неодноразово привертала увагу науковців. Зокрема у публікаціях С. Волошинова [3] обґрунтовано особливості застосування системного підходу до алгоритмічної підготовки судоводіїв в умовах інформаційно-комунікаційного середовища, Л. Герганов [4] представляє концептуальні засади професійного навчання кваліфікованих робітників морського профілю на виробництві, О. Дягилева [5] обґрунтовує ідеї підготовки науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів морського про-

філю в контексті розвитку науково-дослідницького середовища, А. Погодаєва [6] наводить результати аналізу професійної підготовки фахівців морського профілю з точки зору компетентнісного підходу, Н. Слюсаренко і О. Задорожня узагальнюють особливості розвитку інформаційних технологій в системі морської освіти України [7], К. Ткаченко [8] представляє дослідження проблем системи підготовки фахівців водного та морського транспорту.

Не менш важливі аспекти проблеми вищої морської освіти розкривалися у працях інших вітчизняних і зарубіжних авторів. Однак у них не запропоновано комплексного і системного підходу щодо удосконалення процесу підготовки майбутніх судоводіїв до професійної діяльності.

Б) МЕТОДОЛОГІЯ

Формування цілей статті (постановка завдання).

Метою статті є обґрунтування концепції формування готовності майбутніх судоводіїв до професійної діяльності.

Постановка завдання. Основне завдання статті полягає у розкритті концепції формування готовності майбутніх судоводіїв до професійної діяльності на трьох рівнях: методологічному, теоретичному і технологічному.

Методи, методики та технології, що використувалися. Для обґрунтування концепції формування готовності майбутніх судоводіїв до професійної діяльності використано методи узагальнення, проектування, аналізу та синтезу. Концепцію сформульовано з урахуванням положень і принципів системного, діяльнісного, компетентнісного, контекстного, аксіологічного, акмеологічного, технологічного та середовищного підходів. На технологічному рівні запропоновано формувати готовність майбутніх судоводіїв до професійної діяльності впродовж чотирьох етапів: перший – початковий; другий – поглибленої підготовки; третій – інтеграції теоретичної і практичної підготовки; четвертий – професійного становлення.

В) РЕЗУЛЬТАТИ

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

У дослідженні ми виходимо з того, що концепція формування готовності майбутніх судоводіїв до професійної діяльності є провідною ідеєю, що має розкриватися на трьох рівнях: методологічному; теоретичному; технологічному.

Методологічний рівень визначає загальні науково-методологічні і науково-педагогічні підходи, за допомогою яких може бути досягнута мета дослідження.

Цей рівень визначає загальну стратегію побудови системи неперервної професійної підготовки майбутніх судноводіїв у ВМНЗ, особливості поєднання принципів (вимог), що регламентують цей процес з урахуванням досягнень науки, світового досвіду, глобалізації судноплавства, міжнародного ринку праці та вимог нормативних документів.

Методологічний рівень покликаний також визначити основні напрями щодо вдосконалення, оптимізації неперервної професійної підготовки майбутніх судноводіїв у ВМНЗ, спираючись при цьому на визнані світоглядні й загальнометодологічні орієнтири та постулати.

Цей рівень передбачає, що формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності необхідно здійснювати з урахуванням положень і принципів системного, діяльнісного, компетентнісного, контекстного, аксіологічного, акмеологічного, технологічного та середовищного підходів. У комплексному поєднанні ці підходи забезпечують формування у курсантів (студентів) компонентів зазначеної готовності, зокрема мотиваційного (професійні мотиви, інтереси і потреби), ціннісного (професійно-ціннісні орієнтації), інформаційного (сукупність загальних і спеціальних знань), психологічного (морально-психологічні та професійно-важливі властивості) та операційного (фахові практичні уміння і навички).

Теоретичний рівень провідної ідеї щодо удосконалення процесу формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності ґрунтується на класичних і сучасних положеннях педагогічної теорії, зокрема таких положеннях і принципах: навчання майбутніх судноводіїв на високому рівні складності; цілеспрямовану і систематичну роботу над розвитком всіх курсантів (студентів), незалежно від рівня їхньої успішності; акцент на практичну діяльність курсантів (студентів), що забезпечує перевагу у формуванні в майбутніх судноводіїв загальних і професійних компетентностей, здатності вирішувати життєві та професійні проблеми замість поінформованості; формулювання чітких результатів навчання (професійної підготовки), які є не сукупністю засвоєних знань, умінь і навичок, а здатності (спроможності) і готовності фахівця діяти в різних ситуаціях; послідовний вплив на особистість курсанта (студента) шляхом створення умов для взаємопроникнення навчальної і професійної діяльності як способу досягнення готовності до виконання функцій штурмана; організація планомірного і поетапно впливу на діяльність курсантів (студентів) у створеному професійно-освітньому середовищі, яке забезпечує формування, розвиток і становлення майбутнього судноводія.

Технологічний рівень концепції розкриває етапи, технологію і послідовність впровадження педагогічних умов, а також інноваційного змісту, форм, методів, особливостей використання засобів формування, розвитку та діагностики готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності. У дослідженні ми виходимо з того, що формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності доцільно реалізувати поетапно, з урахуванням рівня і змісту освіти, особливостей індивідуально-психологічного і професійного розвитку курсантів (студентів), рівнів та особливостей їхньої практичної підготовки на різних курсах навчання, а також особливостей освітнього процесу у ВМНЗ [9]. З урахуванням цього можна запропонувати такі етапи формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності: перший – початковий; другий – поглибленої підготовки; третій – інтеграції теоретичної і практичної підготовки; четвертий – професійного становлення.

Перший – початковий етап формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності має часові межі від вступу до ВМНЗ і триває протягом першого року навчання. На цьому етапі відбувається активний вплив на мотиваційний, ціннісний та інформаційний

компоненти готовності до професійної діяльності, що передбачає чітке уявлення курсантів (студентів) першкурсників про особливості професійної діяльності, стійке позитивне ставлення та стійкий інтерес до неї та до процесу професійної підготовки, посилення мотивації щодо отримання професійних знань в галузі судноплавства, демонстрацію ролі теоретичних знань у професійній діяльності, сприяння усвідомленню необхідності їх здобуття тощо. Важливим результатом першого курсу навчання у ВМНЗ є засвоєння курсантами (студентами) функцій матроса 2 класу.

Другий етап – поглибленої підготовки спрямований на формування інформаційного, психологічного та операційного компонентів готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності, що передбачає оволодіння сукупністю загальних і спеціальних знань, морально-психологічної готовності до діяльності, професійно-важливих властивостей, умінь і навичок, що забезпечують виконання професійних функцій, а також методами і прийомами виконання професійної діяльності. Цей етап охоплює другий курс навчання і передбачає засвоєння майбутніми судноводіями функцій матроса 1 класу.

Третій етап – інтеграції теоретичної і практичної підготовки охоплює третій і четвертий курси навчання і передбачає поглиблене формування і розвиток змісту всіх компонентів готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності (мотиваційного, ціннісного інформаційного, психологічного та операційного). На цьому етапі передбачено реалізувати узагальнення та поглиблення знань на міждисциплінарній основі, а також формування практичних навичок у майбутніх судноводіїв. Цей етап передбачає підготовку до державного іспиту й дипломування, а також виконання вимог стандартів щодо сформованих компетентностей, визначених як обов'язкові правилами II/1, II/2 Міжнародної конвенції ПДНВ-78/95 [1; 10]. На етапі інтеграції теоретичної і практичної підготовки передбачено також завершення виконання вимог щодо практичної підготовки судноводіїв, встановлених правилом II/1 Міжнародної конвенції ПДНВ-78/95 [1], а також отримання необхідного стажу плавання та досвіду стосовно виконання завдань, обов'язків та відповідальності вахтового помічника капітана з урахуванням керівництва, наведеного у розділі В – II/1 Кодексу з підготовки і дипломування моряків та несення вахти.

Четвертий етап – етап професійного становлення охоплює період навчання в магістратурі, передбачає виконання вимог стандартів щодо сформованих компетентностей, встановлених у розділі А-II/2 Кодексу з підготовки і дипломування моряків та несення вахти, з поправками [11; 12], що дозволяє випускникам обіймати посади осіб командного складу морських та річкових суден з навігації та управління морськими суднами, працювати на підприємствах, установах та організаціях, що забезпечують експлуатацію флоту, управління рухом суден та безпеку судноплавства, зокрема посади штурмана, головного штурмана, вахтового помічника капітана, старшого помічника капітана, капітана, головного капітана, головного капітана-координатора, інженера-диспетчера з руху флоту.

За результатами емпіричного дослідження, а також з урахуванням результатів аналізу науково-теоретичних основ неперервної підготовки майбутніх судноводіїв, особливостей їхньої професійної діяльності зроблено висновок про те, що ефективність формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності обумовлена комплексом спеціально спроектованих системних чинників, що впливають на освітній процес ВМНЗ, особистісні параметри його учасників (в першу чергу курсантів і студентів). Такими чинниками є педагогічні умови, що за змістом, впливом і характером поділяються на дидактичні, психолого-педагогічні, організаційно-педагогічні і соціально-педагогічні.

Отже, формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності буде ефективним, якщо на кожному етапі цього процесу забезпечити реалізацію таких педагогічних умов:

– на першому – початковому етапі:

формування свідомого розуміння курсантами (студентами) необхідності оволодіння дисциплінами всіх циклів підготовки, передбаченими освітньо-професійною програмою; психолого-педагогічний супровід адаптації курсантів (студентів) до навчання у вищому морському навчальному закладі та проходження плавальної практики на суднах морського флоту; формування і розвиток професійних ціннісних орієнтацій майбутніх судноводіїв з використанням потенціалу змісту дисциплін циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки, а також навчальної плавальної практики;

– на другому – етапі поглибленої підготовки:

упровадження інноваційних методів і форм навчання і викладання з метою активізації курсантів (студентів) до розвитку професійно-значущих особистісних властивостей; розвиток психологічної готовності майбутніх судноводіїв до прийняття управлінських рішень і несення вахти шляхом інтеграції в освітньо-професійну програму додаткового курсу на засадах міждисциплінарного підходу;

– на третьому – етапі інтеграції теоретичної і практичної підготовки:

проектування і впровадження в освітньо-професійну програму спеціального курсу для поглибленого вивчення особливостей річкового судноплавства; підготовка майбутніх судноводіїв до професійної міжкультурної комунікації у складі поліетнічних і мультикультурних суднових команд;

– на четвертому – етапі професійного становлення.

розвиток в курсантів (студентів) ВМНЗ здатності до лідерства та досягнення особистісно значущих цілей; розвиток мотивації до самостійної науково-дослідної роботи курсантів (студентів) в магістратурі;

Разом з тим, у дослідженні також пропонується впровадити педагогічні умови, які мають наскрізний вплив, тобто передбачають реалізацію впродовж усіх чотирьох етапів. Зокрема йдеться про посилення практико-орієнтованого спрямування освітнього процесу у ВМНЗ шляхом впровадження наскрізної програми практичної підготовки; проектування мети, завдань і результатів поетапної підготовки майбутніх судноводіїв від матроса 2-го класу до штурмана з урахуванням вимог Міжнародної Конвенції з підготовки, дипломування моряків і несення вахти; імітаційне моделювання ситуацій, які відтворюють максимально наближені до реальних умови несення суднової вахти на основі застосування інформаційно-комунікаційних і тренажерних технологій і комплексів; науково-методичний супровід розвитку професійної компетентності науково-педагогічних працівників щодо формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності; регулярний моніторинг якості формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності.

Г) ВИСНОВКИ

Висновки дослідження. Отже, в основу концепції формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності покладено нижченаведені положення.

Необхідність поліпшення якості й ефективності неперервної професійної підготовки майбутніх судноводіїв у ВМНЗ зумовлена низкою чинників, серед яких роль водного транспорту в умовах світової глобалізації, зростання вимог до безпеки судноплавства та міжнародного ринку праці та інші.

Готовність майбутніх судноводіїв до професійної діяльності – це властивість особистості фахівця, що охоплює професійні мотиви, ціннісні орієнтації, сукупність загальних і спеціальних знань, професійно-

важливі властивості, розуміння, уміння і навички у сфері навігації і управління морськими суднами, які в інтеграції забезпечують прагнення і здатність судноводія до виконання професійної діяльності та подальший професійний розвиток. Провідна ідея щодо ефективного формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності ґрунтується на визначенні і доведених положеннях педагогічної і психологічної науки, закономірностях і принципах розвитку особистості майбутнього фахівця, які взаємопов'язані між собою і структуруються на методологічному, теоретичному і технологічному рівнях.

Формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності доцільно реалізовувати поетапно, з урахуванням рівня і змісту освіти, особливостей індивідуально-психологічного і професійного розвитку курсантів (студентів), рівнів та особливостей їхньої практичної підготовки на різних курсах навчання, а також особливостей освітнього процесу у ВМНЗ.

Перспективи подальших досліджень цього напрямку. Перспективами подальших наукових розвідок у контексті розв'язання проблеми дослідження є обґрунтування системи неперервної професійної підготовки майбутніх судноводіїв у вищих морських навчальних закладах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_053
2. Конвенція Міжнародної організації праці 2006 року про працю в морському судноплаванні. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_519
3. Волошинов С. А. Алгоритмічна підготовка майбутніх судноводіїв з системою візуальної підтримки в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Херсонський держ. ун-т. Херсон, 2012. 20 с.
4. Герганов Л. Д. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки кваліфікованих робітників морського транспорту на виробництві: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2016. 485 с.
5. Дягилева О. Підготовка науково-педагогічних працівників ВМНЗ морського профілю в контексті розвитку науково-дослідницького середовища. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер.: Педагогічні науки. 2014. Вип. 131. С. 94–98.
6. Позодаєва А. С. Аналіз професійної підготовки фахівців морського профілю з точки зору компетентнісного підходу. Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. 2013. Вип. 39(4). С. 124–128.
7. Слюсаренко Н. В., Задорожня О. І. Розвиток інформаційних технологій в системі морської освіти України: історія та сьогодення. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Випуск 50. С. 368–373.
8. Ткаченко К. Дослідження проблем системи підготовки фахівців водного та морського транспорту. Економічний аналіз. 2012. Вип. 10. Ч. 2. С. 71–75.
9. Освітньо-професійна програма (тимчасова, до введення в дію стандарту вищої освіти). Рівень вищої освіти – другий (магістерський), галузь знань «27 Транспорт», спеціальність «271 Річковий та морський транспорт», кваліфікація «Магістр судноводіння». Затверджено Вченою радою ХДМА Протокол №-12 від «12.05.2017 р. URL: http://kma.ks.ua/images/academy/norm/norm_osvitnya_programa_mahistr_sv.pdf
10. Про затвердження Положення про звання осіб командного складу морських суден та порядок їх присвоєння: Наказ Міністерства інфраструктури України 07.08.2013 № 567. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1466-13> (дата звернення: 13.05.2018).
11. Манільські поправки до додатку до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896_052
12. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 67 «Водний транспорт» Наказ Міністерства транспорту України 10.12.2001 № 863 із змінами і доповненнями від 20.08.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0863361-01>